

Rasmus Brun Pedersen og Jens Ringsmose

Aktivismen i dansk udenrigspolitik: Norden, FN, NATO og EU

Denne introduktionsartikel giver et signalement af den eksisterende litteratur om dansk udenrigspolitisk aktivisme. Vi argumenterer for, at begrebet aktivisme er nyttigt, når det gælder om at sætte en overordnet etikette på dansk udenrigspolitik, men vi er samtidig af den opfattelse, at begrebet stiller sig i vejen for en nuanceret forståelse af karakteren af den samlede danske udenrigspolitik. Dette skyldes et meget ensidigt fokus på sikkerhedspolitikken, hvor der har været en tendens til at generalisere fra aktivisme i sikkerhedspolitikken til de øvrige områder i den danske udenrigspolitik. Afsættet for en mere finkornet analyse af aktivismen i dansk udenrigspolitik må dels være en mere præcis operationalisering af aktivismebegrebet, dels en mere kompartmentaliseret forståelse af udenrigspolitikken. Begge dele udvikler vi i artiklens andet hovedafsnit, hvor vi også præsenterer en typologi til analyse af aktivisme. I artiklens tredje og sidste hoveddel sammenligner vi udviklingen i aktivismen inden for fire institutionelle hovedspor i dansk udenrigspolitik: EU, NATO, FN og Norden.

Ét begreb har mere end noget andet været anvendt i forsøgene på at skabe meningsfuld orden i det virvar af beslutninger, aktiviteter, processer og aktører, som tilsammen har udgjort dansk udenrigspolitik siden afslutningen på den kolde krig: *aktivisme*. Forskellige praktikere og teoretikere har ganske vist abonneret på forskellige varianter eller typer af aktivisme-idéen undervejs (fx "aktiv internationalisme", "engageret internationalisme", "diplomatsk aktivisme", "international aktivisme", "militariseret aktivisme", "aktiveret aktivisme" og "aktiv aktivisme" etc.), men det grundlæggende tema har været det samme, nemlig et fokus på øget dansk engagement i internationale alliancer og samarbejdsrelationer koblet med en øget synlighed på udvalgte områder. Set fra en forskningsvinkel er begrebet nyttigt, fordi det på et meget overordnet plan indfanger en generel tendens i dansk udenrigspolitik; set i et praktikerperspektiv har begrebet appel, fordi der knytter sig en række positive konnotationer til at være "aktiv".

Udgangspunktet for nærværende temanummer er imidlertid, at selvom aktivismebegrebet indfanger noget væsentligt om dansk udenrigspolitik i en overordnet forstand, så kan det også blokere for en mere nuanceret forståelse af de forskelle, der måtte være mellem forskellige dele af dansk udenrigspolitik. En del tyder rigtignok på at sikkerhedspolitikken har været præget af

aktivisme siden den kolde krigs afslutning, men har tendensen også præget europapolitikken, FN-sporet og tilgangen til det nordiske samarbejde? Og hvis det ikke er tilfældet, har forskere såvel som praktikere så ”ophøjet” sikkerhedspolitikens særlige karakteristika, herunder ikke mindst den danske deltagelse i internationale militære interventioner, til at være selve sindbilledet på den generelle danske udenrigspolitik? Har man i virkeligheden ekstrapoleret fra sikkerhedspolitikken til hele udenrigspolitikken og derved tenderet i retning af at overvurdere den danske småstatsaktivisme?

Ambitionen med dette temanummer er at bidrage til litteraturen om dansk udenrigspolitik ved at analysere, hvordan den danske ”aktivisme” i praksis administreres, forvaltes og fortolkes inden for fire centrale institutionelle indflydelseskanaler: FN, EU, NATO og Norden. Vi fokuserer i de enkelte bidrag på perioden efter den kolde krigs afslutning – men hvor det giver mening, trækker vi tråde tilbage i historien. Det overordnede spørgsmål, vi stiller os selv og bidragsyderne, er, hvorvidt udenrigspolitikken har været aktivistisk på tværs af tid og de forskellige institutionelle medlemskaber. Eller om der udelukkende er tale om, at det er i sikkerhedspolitikken – og dermed primært i det atlantiske NATO-spor – at dansk udenrigspolitik har været aktivistisk. Vi sigter dermed også mod at lave såvel en diakron som en synkron sammenligning. Den diakrone analyse bliver udfoldet i hver af de fire artikler, hvor forfatterne forholder sig til, om der har været variationer i graden af aktivisme over tid, mens vi selv gennemfører den synkron analyse i den tredje og sidste del af denne introduktionsartikel.

Artiklen er inddelt i tre hovedafsnit: Vi indleder med et signalement af den eksisterende litteratur om dansk udenrigspolitik. Fokus er på aktivismebegrebet. Vi argumenterer for, at begrebet nok er nyttigt, specielt når det gælder om at sætte en overordnet etikette på dansk udenrigspolitik, men vi er samtidig af den opfattelse, at begrebet analytisk stiller sig i vejen for en mere nuanceret forståelse af karakteren af den samlede danske udenrigspolitik grundet det meget ensidige fokus på sikkerhedspolitikken. Afsættet for en mere finkornet skildring af dansk udenrigspolitik må tage sit afsæt i dels en mere præcis operationalisering af aktivismebegrebet, dels en mere kompartmentaliseret forståelse af udenrigspolitikken opdelt på de forskellige institutionelle indflydelseskanaler, dansk udenrigspolitik praktiseres igennem. Kompartmentaliseringen – eller opdelingen af udenrigspolitikken i forskellige indflydelseskanaler – relaterer sig til en opfattelse af, at forskellige ”arenaer” eller grene af udenrigspolitikken mest hensigtsmæssigt analyseres separat for at studere graden af dansk aktivisme snarere end at behandle udenrigspolitikken under et. Begge dele udvikler vi i artiklens andet hovedafsnit, hvor vi også præsenterer en typologi til at

analysere karakteren af den danske udenrigspolitiske aktivisme. Typologien trækker på den traditionelle kompartmentaliseringslogik. I det tredje og sidste hovedafsnit sammenligner vi udviklingen i aktivismen inden for fire institutionelle hovedspor i dansk udenrigspolitik og giver et samlet signalement af den danske aktivisme efter den kolde krigs afslutning. Fokus i artiklen er således i mindre grad på den bilaterale danske udenrigspolitik, selvom der vil være elementer af overlap fx i forhold til det institutionaliserede samarbejde i NATO og de bilaterale relationer til USA.

Aktivismebegrebet i dansk udenrigspolitik

Men hvornår er en stat så egentlig aktivistisk i sin udenrigspolitik? Hans-Henrik Holm har argumenteret for, at alle stater *hævder*, at de forfølger en form for aktiv udenrigspolitik snarere end en inaktiv politik. Spørgsmålet er således, hvordan man kan sondre mellem retorik og ægte aktivisme. Både Holm og Hans Mouritzen har endvidere peget på, at der med til en aktivistisk udenrigspolitik ofte også hører en vis risikovillighed, før politikken kan karakteriseres som ægte aktivisme (Holm, 2002; Mouritzen, 2015). Fx peger Holm på, at der, for at en stats udenrigspolitik lader sig beskrive som aktiv, bør kunne identificeres tre karakteristika: 1) en grad af initiativ, hvor aktive stater ikke blot reagerer på eksterne begivenheder, men strategisk søger at anvende midler i forfølgelsen af udenrigspolitiske målsætninger; 2) en grad af ekstern opposition til den førte politik – her peger Holm på, at en aktivistisk udenrigspolitik oftest er i modstrid med andre internationale aktørers ønsker og interesser; og 3) politikken skal være udtrykt offentligt og være eksplicit, selvom det ville være mere sikkert at forblive tavs og tilbageholdende (Holm, 2002: 23). Mens tilpasningsbegrebet er velbeskrevet og teoretiseret i flere analyser af dansk udenrigspolitik qua dets konsoliderede position under den kolde krig (Petersen, 1977, 2000; Holbraad, 1991; Branner, 2000), har der (på trods af ovennævnte definitionsbestræbelser) hersket mindre konsensus om, hvad aktivismebegrebet reelt dækker over, og hvorvidt småstater som Danmark overhovedet kan være ”aktive” i deres udenrigspolitik.

Når det gælder om at tidsbestemme den danske aktivisme, er der heller ikke konsensus i litteraturen. Fx har Poul Villaume (2006) peget på, at den danske udenrigspolitik under den kolde krig i lange stræk var mere aktiv end efter den kolde krigs afslutning. Der er dog en generel tendens til at betragte afslutningen på den kolde krig som en skiftedag i dansk udenrigspolitik, der samtidig markerer overgangen fra tilpasning til aktivisme (Pedersen, 2012). Denne tolkning kobles oftest sammen med et øget dansk fokus på at manifestere sig som et kerneland i NATO-samarbejdet og som et mainstream-land i EU sammen-

hæng, hvorved aktivisme forbindes med et øget dansk engagement i internationale alliancer og organisationer. Blandt andre Holm (1998, 2002) og Knudsen (2004) er tidlige eksponenter for denne tolkning, og de har særligt påpeget internationaliseringen af dansk udenrigspolitik som et definerende nyt træk ved den danske post-koldkrigspolitik. Holm (1998: 28-29) bruger begrebet ”international aktivisme”, der samlet dækker over en mere aktiv og forpligtende dansk deltagelse i internationale alliancemedlemskaber. Begrebsmæssigt låner den akademiske litteratur her praktikernes etikette på den udenrigspolitiske strategi, som blev formuleret i forlængelse af Udenrigskommissionen af 1990s rapport om repræsentationsstrukturen i dansk udenrigspolitik (Udenrigskommissionen, 1990). Etiketten har desuden været brugt af skiftende regeringer fra perioden fra den kolde krigs afslutning og frem til i dag. Empirisk synes en del af litteraturen således at pege på, at identifikationen af et aktivistisk skifte kan kædes sammen med den kolde krigs afslutning, hvor Danmark på en række områder gik fra at være en modvillig – ligefrem fodslæbende – alliancepartner til at forsøge at placere sig i den europæiske og internationale mainstream i 1990’erne. Dette kobles til, at man i perioden begyndte at rejse egne initiativer over for sine naboer. En tilgang, der mest markant slog igennem i den danske Baltikum-politik, ligesom den danske beslutning om at deltage i den internationale koalition i den første Golfkrig i 1990 brød med det reaktive reaktionsmønster (Olesen, 2015). Denne udvikling var således med til at dreje Danmark i en mere ”aktivistisk” retning, hvor man ønskede at forfølge en mere forpligtende alliancepolitik end tidligere. Jakobsen (2006, 2015) har i denne sammenhæng peget på, at en af de centrale læsesætninger fra den danske deltagelse i FN- og NATO-missionerne var, at villigheden til at udbyde og anvende militære kapabiliteter i disse operationer var et middel til at opnå anerkendelse fra Danmarks allierede, herunder ikke mindst fra USA. Dette har tidsmæssigt været med til at knytte aktivismen til det militære indtog i dansk sikkerhedspolitik igennem 1990’erne (jf. desuden Heurlin, 1993; se Rasmussen, 2005 for analyser af fremkomsten af en større dansk villighed til at anvende militær magt). Lignende ræsonnementer findes også hos Wivel (2013), som i en analyse har knyttet aktivismen sammen med anvendelsen og mobiliseringen af militære midler til internationale operationer.

Sten Rynning fremhæver imidlertid 11. september 2001 som den egentlige skiftedato for dansk udenrigspolitisk aktivisme på grund af den aktive danske deltagelse i de to efterfølgende koalitionskrige, hvor målet var at nedkæmpe en egentlig fjende snarere end at regulere andres krige (som det var tilfældet på Balkan i 1990’erne) (Rynning, 2003, 2006). Argumentet lyder, at udviklingen igennem 1990’erne nok markerede et skifte men ikke et klart brud med det re-

aktive tilpasningsmønstre i dansk udenrigspolitik, og at 2001 derfor markerer det reelle brud, idet småstaten udviklede sig til en strategisk aktør i kampen mod terror. Udviklingen kom klart til syne i den danske militære indsats i Afghanistan, Syrien og i Irak, først mod Saddam Husseins regime og senere imod IS.

Tolkningen af 11. september 2001 som skiftedag for aktivismen og dens relevans for den danske udenrigspolitik knytter sig særligt til en tolkning af aktivismen som associeret med en militarisering af det danske internationale engagement uden for FN-rammen. Forestillingen kom desuden også til udtryk i ambitionen om at bruge aktivismen og alliancen med USA til en egentlig transformation af den danske position i det internationale system (Pedersen, 2012, 2015). I denne ”aktivismens anden fase” efter den kolde krig søgte regeringen at lancere en form for mellemstatsdoktrin, hvor dansk aktivisme var associeret med dansk tilkobling til det internationale system uden om de permanente sikkerhedsorganisationer (international aktivisme) (Udenrigsministeriet 2003; jf. desuden Rasmussen, 2003, 2006). Danmark skulle nu i større omfang søge bilateralt samarbejde, samtidig med at det blev prioriteret at deltage i ad hoc-koalitioner, når det blev vurderet at være i dansk interesse (Wivel, 2013).

Udfordringerne for de analyser, der begrebsmæssigt har abonneret på denne tolkning, har været, at man i et vidt omfang har associeret sikkerhedspolitikken – særligt den del, der har vedrørt interventioner samt militær koalitionsdeltagelse – med den generelle udenrigspolitik. Et tilsyneladende gennemgående karakteristikon ved aktivismelitteraturen er således, at den i al væsentlighed baserer sig på casestudier af sikkerhedspolitiske beslutninger med et særligt fokus på internationale militære interventioner. En pointe er her, at særligt den del af aktivismelitteraturen, som har beskæftiget sig med perioden 2001-2009, har søgt at generalisere fra den sikkerhedspolitiske aktivisme til et mere generelt signalement af hovedtrækkene i dansk udenrigspolitik. Et eksempel er Knudsen (2004), som argumenterer for, at deltagelsen i Irak-krigen markerede en afsked med aktivismen i dansk udenrigspolitik, mens Holm (2002) ligeledes har peget på, at deltagelsen i den amerikanskledede kamp mod terror ledte til en reduktion i den danske aktivisme, her forstået som en prioritering af multilaterale samarbejdsrelationer, hvor aktivisme associeres med en aktiv dansk internationalisme. Litteraturen rummer analyser af vægtingen af den atlantiske og den europæiske dimension i dansk udenrigspolitik i perioden, hvor spørgsmålet har været, hvor og hvordan hovedvægten skulle lægges (Wivel, 2005; Larsen, 2009). Tilsvarende har en række forskere tolket den danske deltagelse i krigen mod terror som et udtryk for en aktiv tilpasning til USA, hvorved Danmarks traditionelle småstatsstatus, forstået som en reaktiv tilpas-

sende småstat, understreges og bruges til en bredere ekstrapolering til den generelle udenrigspolitik (Villaume, 2006; se også Mouritzen, 2007 for et argument om en øget dansk tilpasning). Nyere varianter af tolkningen har betonet mere utilitaristiske motiver bag denne form for alliance, hvor man særligt har fokuseret på den danske bekymring for at blive betragtet som irrelevant i Washington (Kristensen og Larsen, 2017). Udviklingen af den danske sikkerhedspolitik – med vægt på risikovillighed i den internationale koalitionsdeltagelse med militære kapabiliteter – har således været tolket ind i en kontekst af den atlantiske sikkerhedsgaranti, hvor den øgede risikovillighed har medvirket til at synliggøre Danmark i Washington (Ringsmose, 2009, 2010; Henriksen og Ringsmose, 2012).

En række af de forskere, som oprindeligt har arbejdet med den kompartmentaliserede model, har tilsyneladende ”glemt”, at der er forskellige arenaer og virkemidler i dansk udenrigspolitik, og at aktivisme i en arena godt kan balanceres med tilpasning i andre arenaer. Og vice versa. Litteraturen har derved været med til at tegne billedet af en særdeles aktiv småstat (nogle argumenterer næsten for en hyperaktiv småstat), hvor perioden har markeret et markant brud med tidligere tiders førte udenrigspolitik.

Aktivismebegrebet har været forsøgt anvendt i mange forskellige varianter, ligesom forskellige politikere, kommentatorer og analytikere har givet begrebet meget forskelligt indhold. Nogle gange er der blevet tilføjet et adjektiv (fx ”militær” eller ”diplomatisk” aktivisme), andre gange ikke. Nogle – særligt politikere – har fundet noget normativt i begrebet, mens andre – primært forskere – har betragtet ”aktivisme” som et analytisk begreb. Af disse grunde opstår der også ofte uklarhed om, hvad der egentlig menes, når talen falder på den aktivistiske udenrigspolitik. At begrebet kun er vagt defineret i den teoretiske litteratur om dansk udenrigspolitik, forstærker blot problemet.

Aktivismen – operationaliseret og kompartmentaliseret

For at skabe klarhed og anvendelighed – og for at sikre et fælles udgangspunkt for temanummerets mere empirisk orienterede artikler – så forsøger vi os i dette afsnit med en operationalisering af aktivismebegrebet samt en mere kompartmentaliseret forståelse af dansk udenrigspolitik sammenlignet med de mere enstrengede tolkninger af den danske udenrigs- og sikkerhedspolitik, der har domineret aktivismelitteraturen.

Operationalisering

Hvordan ved vi, at der er tale om en aktivistisk udenrigspolitisk, når vi ser den? Hvordan kommer vi fra det analytiske begreb ”aktivisme”, til noget vi rent

faktisk kan iagttage og forsøge at vurdere omfanget af? Vores tilgang er som følger: Begrebsligt-analytisk argumenterer vi for, at aktivismen hører hjemme i den ene ende af et kontinuum, hvor passivisme beskriver yderpunktet i den modsatte ende, mens den faktisk førte udenrigspolitik (i reglen) lader sig indplacere et sted imellem de to ekstremer. Hvor en passiv politik er karakteriseret ved en grundlæggende modvilje mod på nogen måde at engagere sig i det internationale, så er den aktivistiske udenrigspolitik præget af initiativlyst, engagement og vilje til at udnytte muligheder og skabe forandringer i de internationale omgivelser. Også når der er risici forbundet med den førte politik. Et sådant eksempel kunne være den danske deltagelse i koalitionen imod IS i Syrien og Irak, hvor Danmark nemt kunne *free ride* på det amerikanske sikkerhedsudbud men i stedet har valgt militært at engagere sig (jf. Pedersen og Reykers, 2017). Passivisme er således kendetegnet ved få eller ingen udadrettede initiativer – og ekstrem passivisme er i realiteten ensbetydende med, at en stat ingen udenrigspolitik har; aktivisme er modsat kendetegnet ved en utvungen og villet involvering i det internationale. Begrebsmæssigt argumenterer vi her for, at passivitet som udenrigspolitisk strategi rummer et element af voluntarisme, da politikken i et vist omfang kan beskrives som selvvalgt. Et eksempel herpå er den traditionelle amerikanske isolationisme, hvor USA i stort omfang fravalgte at engagere sig i de internationale omgivelser, dvs. praktiserede en slags frivillig indadvendthed. Det var ikke, fordi det internationale miljø ikke bød på muligheder for, at USA kunne engagere sig internationalt – men man undlod bevidst at føre en aktivistisk udenrigspolitik. Et andet eksempel kunne være Norges EF-politik efter 1973, hvor man pga. nationale forhold har valgt en passiv strategi over for EU.

Den velovervejede aktivisme tager sigte mod at fremme en eller flere nationale værdier gennem påvirkningen og udnyttelsen af muligheder i statens omgivelser. Det kan være helt fundamentale værdier som statens overlevelse og integritet, men det kan også være prioriteter, der normalt vil figurere lavere i værdihierarkiet som fx national velfærd eller fremme og udbredelse af liberale værdier og menneskerettigheder.

Med dette analytiske udgangspunkt adskiller vi os fra den del af forskningen i dansk udenrigspolitik, der har placeret ”tilpasningspolitik” som aktivismens begrebsmæssige modsætning. For os at se – og som skildret ovenfor – så er det særlige ved aktivismen nemlig, at den er *både* udadrettet og voluntaristisk. Begrebet *tilpasning* siger i sig selv ikke noget om, hvorvidt udenrigspolitikken er internationalt orienteret eller ej, men alene noget om, at de politiske beslutningstagere har følt sig tvunget af forhold i de internationale omgivelser til at agere på en bestemt måde. Der er tale om en ”ikke-villet” udenrigspolitik.

Tilpasning kan i øvrigt give sig udslag i såvel udadrettede/internationalt orienterede som afkoblenende/indadvendte politikker. Man kan til eksempel forstille sig, at en stormagt presser en mindre stat til at deltage i en international militær koalition eller til at tage bestemte initiativer i et internationalt forum. I international politik-jargon refererer dette oftest til såkaldt *bandwagon*-adfærd, som i en defensiv realistisk variant henviser til, at småstater ud af frygt eller tvang tvinges ind i en alliance med stormagterne (Waltz, 1979).¹ Klassiske eksempler er Finlands alliance med Nazi-Tyskland under den anden verdenskrig samt den dansk-franske alliance under Napoleonskrigene fra 1807-1814. Denne variant af tilpasningspolitik vil således være orienteret mod det internationale men samtidig påtvunget udefra, og den vil derfor være en form for tilpasningspolitik (og ikke aktivisme som vi definerer det her). Kategoriseringen af aktivisme og tilpasning er imidlertid ikke altid helt nem, hvilket fx fortolkningsdiskussionerne om Irak-krigen i 2003 vidnede om (jf. Pedersen og Skjoldager, 2015). Her var fronterne i den akademiske og offentlige debat skåret hårdt op mellem dem, der advokerede for, at krigsdeltagelsen var et udtryk for henholdsvis tilpasning og aktivisme. Andre klassiske eksempler fra den danske udenrigspolitiske litteratur er tolkningerne af det danske EF-medlemskab i 1973 samt NATO- og FN-medlemskabet, som i litteraturen har været kategoriseret som tidlige eksempler på henholdsvis udadvendt tilpasning og aktivisme (Due-Nielsen og Pedersen, 1995; Villaume, 1995; jf. Pedersen, 2012). Modsat den udadvendte tilpasningspolitik kan tilpasning også give sig udslag i ”ligge-dødpolitik” samt ufrivillig indadvendthed. Sidstnævnte form for tilpasningspolitik er den mest udbredte variant, som vi fx kender den fra perioden op til den anden verdenskrig. I en dansk kontekst refererer dette typisk til centrale elementer af den danske neutralitetspolitik, som den blev fortolket under Scavenius og P. Munch, hvor neutralitetspolitikken i lange stræk blev fortolket som en ”nødvendighedens politik”. Grafisk kan de forskellige idealtyper afbildes som i figur 1 nedenfor.

Figur 1: Typer af udenrigspolitiske strategier

		Internationalt engagement	
		+	-
Voluntarisme	+	Aktivisme	Passivisme
	-	Udadrettet tilpasningspolitik	”Klassisk tilpasningspolitik”

Typer af aktivisme

At sætte *aktivisme* i relation til andre begreber udgør imidlertid kun et første skridt i retning af en egentlig operationalisering. Med henblik på at konkretisere det teoretiske begreb – og dermed tage det næste skridt – finder vi det hensigtsmæssigt at skelne mellem forskellige former for aktivisme baseret på de virkemidler, en bestemt udenrigspolitik benytter sig af. Aktivismen bliver dermed mere konkret. Set lidt fra oven giver det i vores øjne mening at sondre mellem tre forskellige typer af udenrigspolitiske virkemidler knyttet til tre forskellige udenrigspolitiske dimensioner, som kan identificeres i den danske forskningslitteratur:

Militær aktivisme: En mere udstrakt anvendelse af det militære instrument uden for landets grænser gør alt andet lige udenrigspolitikken mere aktivistisk. Brugen af væbnet magt kan antage flere former (stabilitetsoperationer, oprørsbekæmpelse, humanitære indsatser etc.), men antallet af internationale operationer og størrelsen på de enkelte missioner er afgørende for, hvor tæt udenrigspolitikken kommer på rendyrket aktivisme. Graden af aktivisme kan med andre ord vurderes på de samlede ressourcer (menneskelige og økonomiske), som staten investerer i de væbnede styrkers deltagelse internationale operationer. Hertil kommer, at anvendelsen af disse midler oftest rummer en grad af risikovillighed, som kan vurderes relativt i forhold til andre staters bidrag men også i forhold til pågældende lands udenrigs- og sikkerhedspolitiske tradition.

Politisk/diplomatisk aktivisme: En udenrigspolitik baseret på politisk/diplomatisk aktivisme tager sigte mod at fremme en eller flere af statens centrale værdier via politiske og diplomatiske kanaler. Den politisk/diplomatisk aktivisme kan fx komme til udtryk gennem initiativer i internationale institutioner, via indgåelsen af allianceaftaler eller som bestræbelser på at få andre parter til at indgå fredsftaler. En særlig form for politisk/diplomatisk aktivitet udgøres af informationskampagner rettet mod befolkninger og regeringer i andre lande (*public diplomacy*, propaganda, informationsoperationer etc.). Jo flere ressourcer en stat investerer i de politisk/diplomatisk virkemidler, og jo flere politisk/diplomatisk initiativer der bliver taget, jo mere aktivistisk er udenrigspolitikken.

Økonomisk aktivisme: Stater kan også – af egen fri vilje – engagere sig økonomisk i de internationale omgivelser. Økonomisk aktivisme kan således give sig udtryk i betydelige statslige investeringer i udlandet eller i omfattende økonomisk støtte til befolkninger i nød, ideologiske grupperinger eller udenlandske regeringer. Jo mere en stat benytter sig af det økonomiske instrument – og jo større de samlede ressourcer der investeres – jo større grad af aktivisme.

Figur 2: Kompartmentaliseret udenrigspolitik

Den institutionaliserede danske udenrigspolitik	
EU (økonomi)	Nordisk samarbejde (idéer og værdier)
FN (idéer, normer, sikkerhed)	NATO (sikkerhed)

Kompartmentalisering

For at kunne indfange, beskrive og analysere en (eventuel) variation mellem forskellige dele af udenrigspolitikken, benytter vi os i dette temanummer af en kompartmentaliseret tilgang til dansk udenrigspolitik (Hækkerup, 1965; Olesen og Villaume, 2006). Tilgangen dækker over en opfattelse af, at dansk udenrigspolitik overordnet set er inddelt i en række forskellige arenaer eller hjørnestene, som er struktureret omkring Danmarks vigtigste alliance- og organisationsmedlemskaber (Due-Nielsen og Petersen, 1995: 40; Hækkerup, 1965). Opdelingen har betydet at danske interesser, der har været opfattet som henholdsvis sikkerhedspolitiske, økonomiske og ideologiske har været set varetaget i fire forskellige internationale arenaer: NATO, EU/EF, FN og Norden. Perspektivet er således internationalistisk i sin tilgang til studiet af dansk udenrigspolitik, da logikken tager afsæt i en forståelse af dansk udenrigspolitik som værende engageret i international interessevaretagelse gennem internationale institutioner. Tilgangen siger dog i sig selv ikke noget om graden af dansk aktivisme inden for de forskellige arenaer og vægtningen mellem dem. I det følgende tager vi afsæt i denne figur, som vi ser som en form for historisk beskrivende tilgang til studiet af hovedlinjerne i den danske udenrigspolitik. Det gør vi ud fra en antagelse om, at dansk udenrigspolitik typisk har været varetaget gennem institutionaliseret internationalt samarbejde. Tilgangen er således velegnet til formålet i dette temanummer, da den tilbyder en analytisk ramme til at studere udviklingen af graden af aktivisme inden for de forskellige arenaer, som traditionelt har fungeret som de institutionelle hovedområder, der tilsammen udgør dansk udenrigspolitik.

Disse hjørnesteen var i modsætning til senere tiders tolkning set som funktionelt adskilte, da forskellige interesser kunne varetages i de forskellige arenaer. Modellen anvendes her i artiklen primært til at illustrere opbygningen af temanummerets artikler, og vi går således ikke ind i en diskussion af, hvorvidt Hækkerups og Krags oprindelige model for dansk udenrigspolitik skal betragtes som en analytisk eller en historisk beskrivende model, da det ligger uden for temanummerets rammer. Denne diskussion er blandt andet taget i Wivels (2014) og Pedersens (2015) analyser af doktriner i dansk udenrigspolitik, hvor Hækkerups model behandles udførligt. Det skal dog bemærkes, at den oprindelige opdeling muliggjorde en mere fleksibel tilrettelæggelse af den danske indsats, hvor landet kunne forfølge mere engagerede ”aktive” strategier inden for nogle områder, mens man kunne abonnere på mere reaktive og afventende tilgange inden for andre, hvilket medvirkede til at tegne et balanceret billede af den samlede danske udenrigspolitik, som Nikolaj Petersen fx har påpeget (Due-Nielsen og Petersen, 1995). Fra et analytisk synspunkt muliggjorde kompartmentaliseringen, at man kunne indfange og konceptualisere, at det var muligt at forfølge mere aktive idépolitiske strategier inden for FN, uden at det nødvendigvis blev karakteristika for den samlede udenrigspolitik, da man samtidig – fx i NATO-sammenhæng – kunne indtage en reaktiv position på det idépolitiske område. Derved undgik man en del af den ekstrapolering fra et område til et andet, som vi har advokeret for ellers har været tendensen i analyserne af dansk udenrigspolitik. I det følgende argumenterer vi for, at kompartmentaliseringstankegangen på en række områder bidrager til et mere nuanceret og holistisk billede af den samlede danske udenrigspolitiske indsats. Vi bryder derved med den tendens til ”samtænkning”, som er kommet til udtryk i en række af de udenrigspolitiske doktriner og strategipapirer siden 1990, hvor den diplomatiske indsats har været set under en samlet ”aktivistisk” eller ”internationalistisk” overlægges (Udenrigskommissionen, 1990; Udenrigsministeriet, 1994, 2003; jf. desuden Pedersen, 2015).

Vi argumenterer i denne sammenhæng for, at det kan være formålstjenstligt at anskue den samlede danske udenrigspolitik som sammensat af en række aktiviteter og indsatser, der udfolder sig i forskellige arenaer eller institutionelle spor. Grundtanken er enkel. Såfremt vi skal gøre os forhåbninger om at nå frem til en mere nuanceret og bredspektret forståelse af udenrigspolitikken, er der behov for at opdele og analysere den i mindre bidder for at få et samlet signalement af ”aktivismen” i dansk udenrigspolitik.

I det følgende benytter vi os således af en geografisk-institutionel opdeling af udenrigspolitikken. I en vis forstand er dansk udenrigspolitik således rettet mod fire geografiske – og institutionelle – arenaer: Norden, Europa, det

transatlantiske område og verden. Med henblik på at afgrænse og konkretisere analyserne i de enkelte artikler har vi bedt bidragsyderne om at fokusere på dansk aktivisme – eller passivisme – i relation til fire væsentlige institutioner, som hver især repræsenterer en arena: Nordisk Råd, EU, NATO og FN.²

For at opnå en vis ensartethed i temanummerets artikler har vi bedt bidragsyderne om dels at forholde sig til aktivismens dimensioner (militære, økonomiske og politisk/diplomatiske), dels at vurdere hvordan den danske aktivisme har udviklet sig over tid inden for institutionen.

Aktivisme på tværs af institutionelle spor?

Som vi pegede på indledningsvis, så er temanummeret bygget op på den måde, at artiklen her har udlagt det overordnede argument om behovet for en mere klar og nuanceret analyse af den danske aktivisme, og af hvordan dansk udenrigspolitik manifesterer sig i forskellige institutionelle hovedarenaer. Samtidig har vi søgt at begrebsliggøre aktivismen og de forskellige virkemidler, hvormed aktivisme kan udfoldes. De efterfølgende analyser vil herefter blive præsenteret i fire diakrone analyser i temanummerets fire artikler. Her vil forfatterne forholde sig til, om der har været variationer i graden af aktivisme over tid og med hensyn til de virkemidler, der er blevet taget i brug. I den sidste del af denne artikel har vi samlet en række af de centrale indsigter fra disse analyser i en samlet synkron analyse af karakteren af den danske aktivisme. I det følgende præsenterer vi kort hovedkonklusionerne fra de enkelte bidrag, hvorefter vi afslutningsvis leverer en samlet konklusion.

Nordisk aktivisme?

Mikkel Runge Olesen peger i sin analyse af dansk aktivisme i den nordiske kontekst på, at aktivismen i denne arena ikke har haft samme udviklingsmuligheder efter den kolde krigs afslutning. Arenaen udgjorde under den kolde krig et centralt udenrigs- og sikkerhedspolitisk supplement til Danmarks hovedlinje som NATO-medlem. Efter den kolde krig er det nordiske sikkerhedspolitiske engagement blevet nedprioriteret. Analysen peger på, at dette ikke kun gælder for det sikkerhedspolitiske men også for det politiske og det økonomiske område. Olesens analyse peger imidlertid på en forsigtig spire i retning af en ny nordisk aktivisme på det militære område (som dog ligger et stykke fra de ambitiøse mål formuleret i Stoltenberg-rapporten). Dette skyldes dels succes inden for (lav)praktiske og pragmatiske samarbejder, fx i NORDEFECO, dels spredningen af nordiske idealer til en lidt bredere kreds inden for fx Nordic Plus. Forskellige nationale præferencer på flere politikområder såvel som NATO- og EU-skel udgør dog stadig centrale begrænsninger for en samlet strategisk sats-

ning. Grundet den praktiske karakter af samarbejdet har det derved formået at undgå at kolliderede med nationale særinteresser og dermed aktivere nogle af de traditionelle EU- og NATO-skel, som traditionelt har hæmmet samarbejdet mellem de nordiske lande. Desuden har udviklingen af dette samarbejde udfyldt et øget sikkerhedspolitik behov som følge af de nye russiske udfordringer og techflation. Graden af egentlig aktivisme varierer imidlertid betydeligt på tværs af de her undersøgte politikområder. Højeste grad af egentlig dansk Norden-aktivisme findes i det økonomiske bistandspolitiske samarbejde, hvor de nordiske lande den dag i dag i høj grad deler værdier, selvom samarbejdet mest er af uformel karakter. Dette samarbejde toppede omfangsmæssigt igennem 1980'erne og 1990'erne, hvorefter bistandshjælpen blev udfoldet parallelt i stedet for samordnet. I lidt mindre grad findes den danske Norden-aktivisme på det diplomatiske område, hvor godt samarbejde på ambassadeniveau ikke altid modsvares af interessesammenfald eller værdifællesskab på det overordnede politiske niveau, blandt andet som følge af de traditionelle allianceskel mellem de nordiske lande.

FN-aktivisme?

Peter Viggo Jakobsen og Kristine Kærsgaard viser i deres analyse af dansk FN-aktivisme, at det i meget stort omfang var inden for rammerne af FN-sporet, at Danmark førte en aktivistisk udenrigspolitik i årene fra ca. 1960 til midten af 1990'erne. Siden da er FN blevet marginaliseret i dansk udenrigspolitik. Jakobsen og Kærsgaard analyserer de store skift i den danske FN-aktivisme i perioden 1949-2016 i tre domæner: diplomati, økonomi og militær ved hjælp af fire indikatorer: frivillighed, initiativrigdom, risikovillighed og ressourceforbrug. FN-aktivismens storhed og fald var ifølge forfatterne resultatet af et samspil mellem skiftende internationale rammebetingelser (trusler, normer, international efterspørgsel og samarbejds muligheder) og beslutningstagernes bestræbelser på at fremme danske interesser og værdier/altruisme. I det perspektiv mistede FN sin hovedrolle i dansk udenrigspolitik, fordi organisationen ikke viste sig velegnet til at fremme vestlige og danske interesser og værdier i perioden efter den kolde krigs afslutning. Danske beslutningstagere valgte derfor at satse på EU og NATO.

Atlantisk aktivisme?

Jens Ringsmose og Sten Rynning peger i deres analyse af det danske engagement i NATO-sammenhæng på, at der har været store udsving i graden af NATO-aktivisme. De fremhæver, at NATO er platformen, hvorfra Danmark bidrager til at fastholde USA i europæisk sikkerhedspolitik. NATO er også me-

kanismen, hvorigennem Danmark etablerer det tætte militære samarbejde med udvalgte allierede, som muliggør danske militære bidrag. Dertil kommer, at alliancen er en løftestang for en bredere europæisk udenrigspolitik, som Danmark kun med besvær kan føre pga. sit EU-forbehold. Udgangspunktet er en analyse inspireret af den klassiske realisme. Ringsmose og Rynning tager afsæt i en forståelse af strategisk kultur som kontekst for NATO-aktivisme, hvor politiske valg træffes i et spændingsfelt defineret på den ene side af kulturens hovedtemaer og på den anden side af strategiske hovedudfordringer i et internationalt perspektiv. Samlet set har Danmarks NATO-politik været præget af en stor grad af aktivisme siden afslutningen på den kolde krig og med Danmarks NATO-politik i tiden før 1989 in mente, så har danske beslutningstagere generelt været villige til at engagere danske ressourcer i en allianceramme. At den aktive alliancepolitik har været voluntaristisk og præget af en strategisk kultur under udvikling, vidner eksempelvis Norges tilgang til alliancen om. På trods af at Norges systemiske placering på mange måder minder om den danske, så har den norske alliancepolitik ikke været så proaktiv og fremadlænet i årene efter 1991 som den danske. Det er forfatterens påstand, at NATO-aktivismen i løbet af de seneste knap tre årtier er blevet en stadigt mere integreret del af Danmarks udenrigspolitik.

Europæisk aktivisme?

Endelig peger Anders Wivel i sin analyse af den europæiske dimension på, at det danske medlemskab af EU og europapolitikken overordnet set har været aktivistisk i betydningen en strategisk og selvstændig politik, som har været fulgt med henblik på at sikre danske interesser. Overordnet påpeges det, at den danske medlemskabsbeslutning var motiveret af et ønske om at udnytte det langt bredere handlerum for småstaternes udenrigspolitik, som medlemskabet gav mulighed for. Dette øgede handlerum som ikke mindst blev synligt i takt med den britiske beslutning om at ansøge om medlemskab, hvorved Danmark ellers risikerede at stå i en marginaliseret position. Analysen peger samtidig på, at det danske medlemskab har præg af et pragmatisk og selektivt engagement, hvor Danmark på lange stræk tilpassede sig udviklingen i den institutionelle integrationsudvikling. Wivel peger i den sammenhæng på det lidt overraskende forhold, at den danske modstand imod Fælles Akten, Maastrichttraktaten og de senere forbeholdsafstemninger kan tolkes som en form for småstatsaktivisme, hvor Danmark, ifølge temanummerets aktivismetypologi, ved at have ført en strategisk, selvstændig og dristig politik gik imod de stærke kontinentale magter på de institutionelle spørgsmål. Dette forhold kan dog også tolkes som en mere selvvalgt begrænsning på den generelle danske tilkoblingsstrategi

grundet den særlige danske europapolitiske kultur, som Wivel også peger på som en central forklarende faktor, hvorved den danske positionering i forhold til institutionel integration i højere grad kan opfattes som en form for tilpasning til "den europæiske nødvendighed".

I forhold til "hverdagspolitikken" peger Wivel på, at den danske aktivisme på trods af de selvvalgte begrænsninger aktivt har sigtet mod at fremme danske interesser via politiske og diplomatiske instrumenter. Dansk europapolitik er således karakteriseret ved stor kontinuitet og en kombination af pragmatisk interessevaretagelse og forsøg på dagsordensættende indflydelsesmaksimering på udvalgte politiske områder. Artiklen peger interessant nok på, at vi må forvente, at USA i de kommende år kommer til at spille en mindre (forudsigelig) rolle i Europa. Wivel fremhæver her, at en af konsekvenserne for europapolitik kan blive, at Danmark i højere grad må arbejde gennem EU for de goder, som den amerikanske hegemon hidtil har udbudt (sikkerhedspolitisk stabilitet, økonomisk frihandel). Begge konsekvenser går således i retning af øget aktivisme i dansk europapolitik.

Imod et samlet signalement af dansk udenrigspolitisk aktivisme?

Et af dette temanummers centrale argumenter er, at litteraturen i en vis forstand kan siges at have beskrevet den militære aktivisme som selve sindbilledet på den generelle danske udenrigspolitik efter den kolde krigs afslutning. En del af begrundelsen herfor synes at være, at man har ekstrapoleret fra fremkomsten af den sikkerhedspolitiske aktivisme til en række af de øvrige områder i den danske udenrigspolitik. Derved syntes litteraturen i et vist omfang at overvurdere graden af aktivisme i den samlede danske udenrigspolitik, da aktivisme i én dimension kan siges at være modbalanceret af en højere grad af tilpasning eller passivitet inden for andre områder. Gennem anvendelse af en kompartmentaliseret tilgang til den danske udenrigspolitik, som den praktiseres inden for de forskellige institutionaliserede arenaer for dansk udenrigspolitik, viser der sig et mønster, som nuancerer vores forståelse af aktivismen i dansk udenrigspolitik. Der er således ingen tvivl om, at vi har set indtoget af en mere aktivistisk kurs på det sikkerhedspolitiske område i NATO-regi og i forhold til den atlantiske dimension. Dette er imidlertid suppleret med en mere tilpassende og afkoblende strategi i forhold til det nordiske samarbejde. Dog indikerer Olesens analyse, at der er spirende tegn på et stærkere nordisk samarbejde om sikkerhedspolitiske spørgsmål, selvom de har en mere lavpraktisk og pragmatisk karakter. Analysen af FN-aktivismen viser samtidig, at forøget NATO-aktivisme tilsyneladende er sket på bekostning af FN-aktivismen, som især i

det militære spor er nedadgående, mens vi også ser lignende tendenser på den økonomiske og diplomatisk/politiske dimension. Dette skyldes, som nævnt, ikke mindst opprioriteringen af den atlantiske dimension, kombineret med et generelt fald i interessen i udviklingsbistand mv. Analysen af EU-politikken demonstrerer samtidig, at det danske engagement har været præget af en høj grad af kontinuitet. Dette gælder både i forhold til den institutionelle integration, hvor Danmark fortsat har en række selvvalgte begrænsninger i form af sine forbehold. I forhold til den almindelige interessedeltagelse viser analysen her, at den fortsat er præget af en pragmatisk, men også typisk aktiv linje i forhold til håndhævelsen af danske interesser. Spørgsmålet er, om det britiske exit fra EU-samarbejdet og den mere tilbagetrukne og uforudsigelige amerikanske linje sætter yderligere tryk på integrationsprocessen inden for de sikkerheds- og forsvarspolitiske områder, hvilket vil betyde, at dansk europapolitik bliver presset i en mere tilpassende retning, da styrkelsen af en stærk kontinental oprustning traditionelt er gået imod den danske atlantiske orientering i sikkerhedspolitikken, eller om vi kommer til at se en mere tilbagetrukket dansk kurs på disse emner.

Samlet se peger de empiriske analyser i dette temanummer på, at debatten om aktivismens indtog er mere nuanceret end som så, og at der er stor variation i hvor Danmark faktisk er aktiv i forfølgelsen af danske interesser og værdier. Dette peger således på en højere grad af kontinuitet i den samlede udfoldelse af den danske udenrigspolitik, da aktivisme og tilpasning tilsyneladende balanceres gennem involveringen på de forskellige arenaer i den danske udenrigspolitik. Vi har derved analytisk set en ekstrapolering fra det sikkerhedspolitiske område til andre grene af den danske udenrigspolitik.

Noter

1. Nyere realistisk teoretisering har med afsæt i Schwellers (1994) mere offensive realisme peget på, at småstater også kan bandwagon med USA ud fra gevinstmotive, som går ud over beskyttelse (jf. fx Jakobsen, Ringsmose og Saxi, 2016; Pedersen og Reykers, 2017).
2. Vi er bevidste om, at de fire institutioner ikke dækker alle dele af udenrigspolitikken inden for hver af de fire arenaer. Eksempelvis er der væsentlige dele af Danmarks politik i relation til USA og Canada, som ikke udfolder sig i NATO, ligesom dansk udenrigspolitik er engageret i det globale via andre kanaler end FN. Af praktiske hensyn – og fordi vi trods alt mener, at de fire institutioner repræsenterer meget væsentlige dele af politikken i de fire arenaer – begrænser vi os alligevel til analyser af Nordisk Råd, EU, NATO og FN.

Litteratur

- Branner, Hans (2000). The Danish foreign policy tradition and the European context, pp. 185-220 i Hans Branner og Morten Kelstrup (red.), *Denmark's Policy towards Europe after 1945. History Theory and Options*. Odense: Odense Universitetsforlag.
- Due-Nielsen Carsten og Petersen Nikolaj (1995). Denmark's foreign policy since 1967: An introduction, pp. 11-54 i Carsten Due-Nielsen og Nikolaj Petersen (red.), *Adaptation and Activism*. København: DJØF Publishing.
- Henriksen, Anders og Jens Ringsmose (2012). What did Denmark gain? Iraq, Afghanistan, and the relationship with Washington, pp. 157-181 i *Danish Foreign Policy Year Book*. København: DIIS.
- Heurlin, Bertel (1993). Nye prioriteringer i dansk udenrigspolitik, pp. 30-50 i Nikolaj Petersen og Nikolaj Thune (red.), *Dansk Udenrigspolitisk Årbog 1993*. København: DUPI.
- Holbraad Carsten (1991). *Danish Neutrality: A Study in the Foreign Policy of a Small State*. Oxford: Clarendon Press.
- Holm, Hans-Henrik (1998). And now what – Denmark? Danish foreign policy turns activist, pp. 18-41 i Georg Sørensen og Hans-Henrik Holm (red.), *And Now What? International Politics after the Cold War. Essays in Honour of Nikolaj Petersen*. Aarhus: Politica.
- Holm, Hans-Henrik (2002). Danish foreign policy activism: The rise and decline, pp. 19-45 i *Danish Foreign Policy Yearbook 2002*. København: DUPI.
- Hækkerup Per (1965). *Danmarks udenrigspolitik*. København: Fremad.
- Jakobsen, Peter Viggo (2006). *Nordic Approaches to Peace Operations: A New Model in the Making*. London & New York: Routledge.
- Jakobsen, Peter Viggo (2015). Danmarks militære aktivisme fortsætter med eller uden USA. *Tidsskriftet Politik* 18 (4): 5-13.
- Jakobsen, Peter Viggo, Jens Ringsmose og Håkon Lunde Saxi (2016). Bandwagoning for prestige: Denmark, Norway and the war on terror. Paper præsenteret på CEEISA-ISA Joint International Conference, Ljubljana, Slovenien, 22.-25. juni.
- Knudsen, Tonny Brems (2004). Denmark and the war against Iraq: Losing sight of internationalism?, pp. 49-90 i *Danish Foreign Policy Yearbook 2004*. København: DIIS.
- Kristensen, Kristian Søby og Kristian Knus Larsen (2017). Denmark's fight against irrelevance, or the alliance politics of "punching above your weight", pp. 59-76 i Michael Wesley (red.), *Global Allies: Comparing US Alliances in the 21st Century*. Acton: ANU press.
- Larsen, Henrik (2009). Danish foreign policy and the balance between the EU and the US: The choice between Brussels and Washington after 2001. *Cooperation and Conflict* 44 (2): 209-230.

- Mouritzen, Hans (2007). Denmark's super Atlanticism. *Journal of Transatlantic Studies* 5 (2): 155-169.
- Mouritzen, Hans (2015). Vores udenrigspolitik skal drives af substans – ikke kun positionering. *Politiken*, 15. oktober.
- Olesen, Mikkel Runge (2015). Danish support for the Baltic struggle for independence 1988-1991: A hawk-dove domestic confrontation. *Baltic Journal of Political Science* 3: 83-99.
- Olesen, Thorsten Borring og Poul Villaume (2006). *I blokopdelingens tegn, Dansk udenrigspolitisk historie bind 5*. København: Danmarks Nationalleksikon.
- Pedersen, Rasmus Brun (2012). Danish foreign policy activism: Differences in kind or degree? *Cooperation and Conflict* 47 (3): 331-349.
- Pedersen, Rasmus Brun (2015). Tilkoblings- og afkoblingsstrategier i dansk udenrigspolitik: udvikling og tendenser i de danske udenrigspolitiske doktriner. *Tidsskriftet Politik* 18 (4): 37-45.
- Pedersen, Rasmus Brun og Yf Reykers (2017). Small states status bandwagon: A comparative study of Denmark and Belgium in the USA-led coalition against ISIL. Paper præsenteret på Nordic Political Science Associations årsmøde, Odense, 4.-7. august.
- Pedersen Rasmus Brun og Karen Gram-Skjoldager (2015) International aktivisme i dansk udenrigspolitik 2001–2009 En tværfaglig forskningsstatus. *Historisk tidsskrift* 115 (1): 163-188.
- Petersen Nikolaj (1977). Adaptation as a framework for foreign policy behavior. *Cooperation and Conflict* 12 (4): 221-250.
- Petersen, Nikolaj (2000). National strategies in the integration dilemma: The promises of adaptation theory, pp. 72-99 i Hans Branner og Morten Kelstrup (red.), *Denmark's Policy towards Europe after 1945. History, Theory and Options*. Odense: Odense Universitetsforlag.
- Rasmussen, Anders Fogh (2003). Statsminister Anders Fogh Rasmussens tale på Københavns Universitet den 23. september 2003, "Visioner om Danmarks aktive Europapolitik". www.stm.dk/_p_7451.html (august 2016).
- Rasmussen, Anders Fogh (2006). Danmark må gøre op med småstatsmentaliteten. *Ugebladet Mandag Morgen*, 11. september.
- Rasmussen, Mikkel Vedby (2005). "What's the use of it?": Danish strategic culture and the utility of armed force. *Cooperation and Conflict* 40 (1): 67-89.
- Ringsmose, Jens (2009). Paying for protection. Denmark's military expenditures during the Cold War. *Cooperation and Conflict* 44 (1): 73-97.
- Ringsmose, Jens (2010). NATO burden sharing redux: Continuity and change after the Cold War. *Contemporary Security Policy* 31 (2): 319-338.

- Rynning Sten (2003). Denmark as a strategic actor? Danish security policy after 11 September, pp. 23-46 i *Danish Foreign Policy Yearbook 2003*. København: DIIS.
- Rynning, Sten (2006). Den ufuldendte strategiske aktør: Danmark og sikkerhedspolitikken siden 2001. *Militært Tidsskrift* juli: 186-196.
- Schweller, Randall (1994). Bandwagoning for profit: Bringing the revisionist state back in. *International Security* 19: 72-107.
- Udenrigskommissionen (1990). *Udenrigstjenesten mod år 2000, Betænkning nr. 1209, Udenrigskommissionen af 1. april 1989*. København: Udenrigsministeriet.
- Udenrigsministeriet (1994). *Principper og perspektiver i dansk udenrigspolitik. Dansk udenrigspolitik på vej mod år 2000*. København: Udenrigsministeriet.
- Udenrigsministeriet (2003). *En verden i forandring. Regeringens bud på nye prioriteter i Danmarks Udenrigspolitik*. København: Regeringen.
- Udenrigsministeriet (2010). *Kurs mod 2020 – Dansk udenrigspolitik i nyt farvand*. København: Udenrigsministeriet.
- Villaume, Poul (1995). *Allieret med forbehold. Danmark, NATO og den kolde krig - en studie i dansk sikkerhedspolitik, 1949-1961*. København: Eirene.
- Villaume, Poul (2006). Aktivisme – eller tilpasning til USA. *Information*, 9. juni.
- Waltz Kenneth (1979). *The Theory of International Politics*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Wivel, Anders (2005). Between paradise and power: Denmark's transatlantic dilemma. *Security Dialogue* 36 (3): 417-421.
- Wivel, Anders (2013). From peacemaker to warmonger? Explaining Denmark's great power politics. *Swiss Political Science Review* 19: 298-312.
- Wivel Anders (2014). Still living in the shadow of 1864? Danish foreign policy doctrines and the origins of Denmark's pragmatic activism, pp. 109-139 i *Danish Foreign Policy Yearbook 2014*. København: DIIS.